

مدخل ضمنی: بهشت مالیاتی

Tax Heaven

بهشت مالیاتی سرزمین یا کشوری است که وجود برخی امتیازات اقتصادی، به‌ویژه در زمینه مالیات، ازجمله برخورداری از معافیت‌های مالیاتی، فرصت‌های سرمایه‌گذاری و سایر رفتارهای ترجیحی، باعث می‌شود تا فعالان اقتصادی برای اجتناب از قوانین سخت‌گیرانه کشور متبوعشان به آن پناه برند و به‌طور عموم این شرایط در آن‌ها فراهم است: معافیت یا نرخ پایین مالیات بر درآمد و مالیات بر منافع سرمایه‌ای و مانند آن، مقررات شدید بانکی و تجاری در زمینه حفظ اسرار مشتریان، نبود کنترل ارزی، خودداری از همکاری با مراجع مالیاتی، همکاری قضائی بین‌المللی بسیار محدود، تعداد اندک قراردادهای مالیاتی با سایر کشورها یا حتی نداشتن هیچ‌گونه قراردادی از این قبیل و برخورداری از تسهیلات عالی ارتباطی و توسعه‌ای به‌عنوان یک مرکز مالی (توکل، ۱۳۷۹).

به‌دلیل تنوع، گستردگی و خصوصیات متفاوت این مناطق، اجماع عمومی در مورد تعریف واژه بهشت مالیاتی وجود ندارد، اگرچه مشخصه‌های معینی موردقبول همگان است. به هر روی، مناسب‌ترین و مشهورترین توصیف از بهشت مالیاتی تعریفی است که سازمان همکاری و توسعه اقتصادی ارائه کرده و در آن چهار ویژگی مهم بیان شده است (OECD, 1998):

۱. هیچ نوع مالیاتی اخذ نمی‌شود یا مالیات وضع شده بسیار نازل است و گاهی جنبه اسمی و ظاهری دارد. در ضمن، فرصتی مناسب (مستقیم یا غیرمستقیم) برای اشخاص غیرمقیم به‌منظور گریز از مالیات کشورهای متبوعشان ایجاد می‌کند.

۲. نظام مالیاتی این مناطق غیرشفاف است. برای مثال، اطلاعاتی درباره اشخاص ذینفع اصلی یا مالک انتفاعی

(beneficiary owner) و حساب‌ها و تراکنش‌های بانکی وجود ندارد.

۳. قوانین و مقررات این مناطق اجازه مبادله اطلاعات راجع به مؤدیان مالیاتی را با سایر کشورها نمی‌دهد.

۴. اشخاصی که سرمایه‌های خود را به این مناطق می‌آورند موظف به رعایت حداقلی برای حجم فعالیت‌های تجاری یا اقتصادی نیستند، به‌این‌ترتیب فعل و انفعالات مالی را می‌توانند در دفاتر قانونی ثبت کنند بدون آنکه فعالیت واقعی در آن کشور اتفاق افتاده باشد.

اصطلاح «بهشت مالیاتی» از حیث محتوا و دامنه شمول در طول زمان دستخوش تغییر و تحول شده است. در ابتدا این واژه جزایر دوردستی در دریای کارائیب و امثال آن را در اذهان تداعی می‌کرد اما امروزه به مفهومی آشکار بدل شده که وجود آن را حتی در مرکز اروپا می‌توان مشاهده کرد. بهشت‌های مالیاتی افزون‌بر جاذبه اصلی در زمینه مالیات، گاهی از مزایای دیگری برخوردارند که ازجمله شامل امکان پولشویی، اختفای اسرار مالی و تجاری، خدمات حقوقی و اداری و حتی کارهایی نظیر تهیه اجازه اقامت، تابعیت، صدور گذرنامه و کارت هویت می‌شود. ازاین‌رو، اگرچه بهشت‌های مالیاتی از زمانی دور وجود داشته‌اند اما امروزه به موضوعی مهم در سیاست‌های اقتصادی و مالیاتی کشورها تبدیل شده‌اند، زیرا با جهانی شدن اقتصاد، مؤدیان این امکان را یافته‌اند تا محل جغرافیایی نگهداری ثروت خود را انتخاب و برای محل پرداخت مالیات‌های خود برنامه‌ریزی کنند. اقتصاد دیجیتال نیز امکان ردگیری ارتباط بین یک کشور یا منطقه مستقل و جریان پول را بسیار دشوار کرده است (توکل، ۱۳۸۶)، (Remeur, 2018).

بهشت‌های مالیاتی فرصت‌های متنوعی برای اجتناب از پرداخت مالیات ارائه می‌کنند در حالی که شرایط محرمانگی و عدم شفافیت است که می‌تواند موجبات پنهان کردن مبدأ منافع مالی قانونی و غیرقانونی و همچنین ذینفع نهایی را فراهم آورند. به‌طور کلی، موارد کاربرد بهشت‌های مالیاتی

را به جای او معرفی می‌کنند که ظاهراً عنوان مدیرعامل را دارد. این مؤسسات نشانی رسمی برای دریافت و ایصال مکاتبات شرکت نیز تهیه می‌کنند و برای این خدمات مبالغی در آغاز کار و مبلغ ثابت سالیانه دریافت می‌کنند (سنگشیری، ۱۳۸۰).

در ابتدا فعالیت بهشت‌های مالیاتی تأثیر زیادی بر درآمد مالیاتی سایر کشورها نداشت و در نتیجه نگرانی و حساسیت خاصی را به وجود نمی‌آورد، اما در چند دهه اخیر با انتشار گزارشاتی درباره خسارات ناشی از فعالیت این مناطق به کشورهای توسعه‌یافته صنعتی و در حال توسعه، صورت مسئله تغییر جدی کرده است؛ به نحوی که امروزه رقابت مالیاتی بین کشورها بر کسی پنهان نمانده است. اصولاً ظرفیت مالیاتی جهان اندازه معینی دارد و بنابراین هر کشور سعی می‌کند سهم بزرگ‌تری از آن را به خود اختصاص دهد و این کشمکش به توسعه بهشت‌های مالیاتی کوچک و بزرگ کمک کرده است. واضح است که این گونه رقابت برای کشورهای در حال توسعه بسیار زیان‌آور است زیرا آن‌ها نیز متقابلاً ناچار می‌شوند بار مالیاتی خود را به حداقل برسانند تا بلکه بتوانند از فرار پایه‌های مالیاتی خود به خارج ممانعت به عمل آورند و در عین حال اگر بتوانند به جذب منابع ثروت سایر کشورها بپردازند. کشورهای صنعتی نیز از آسیب رقابت‌های مالیاتی مصون نمی‌مانند. اتفاقاً نیاز این کشورها به درآمدهای مالیاتی بسیار زیاد است، چنان‌که بالاترین نسبت درآمد به تولید ناخالص داخلی بین کشورهای پیشرفته اروپایی ملاحظه می‌شود. از سوی دیگر، در حالی که ثروتمندان علاقه‌مندند به کشورهای بهشت مالیاتی مهاجرت کنند، مردم با درآمد پایین دوست‌دار کشورهای هستند که از بودجه عمومی نسبتاً بالا و خدمات رفاهی مناسب‌تر برخوردارند و این امر مستلزم وضع و اخذ مالیات‌های بیشتری است (Hansen & Kessler, 2001).

به منظور فرار مالیاتی یا اجتناب از پرداخت آن را می‌توان در دو گروه طبقه‌بندی کرد. گروه اول افراد حقیقی هستند که به طور عمد به منظور اجتناب از پرداخت مالیات بر سود سهام، بهره بانکی یا عایدی سرمایه و امثال آن از این مناطق استفاده می‌کنند. گروه دوم اشخاص حقوقی (اکثراً شرکت‌های چندملیتی و فراملی) هستند که به طور عمد تلاش می‌کنند تا با روش‌های گوناگون از جمله کاربرد فنون انتقال‌ات قیمت و منافع (transfer pricing & profit shifting) سود شرکت اصلی را در شرکت‌های وابسته در کشورهای با مالیات نازل منعکس کنند و در نتیجه مالیات کمتری در کشور محل فعالیت اصلی خود بپردازند (Tobin & Walsh, 2013).

برای مثال، این گونه شرکت‌ها با تأسیس شعبه یا یک شرکت تابعه در بهشت مالیاتی و با استفاده از مکانیزم حساب‌سازی صورت حساب متقابل (cross invoicing) درآمدهای حاصل از تجارت خود را به شرکت تابعه انتقال داده تا از پرداخت مالیات در سرزمین اصلی اجتناب کنند. بدین ترتیب شرکت اصلی محصول را با قیمت پایین به شرکت واقع در بهشت مالیاتی می‌فروشد و این شرکت به عنوان واسطه محصول را به خریدار واقعی با قیمت اصلی واگذار می‌کند. در نتیجه در ظاهر شرکت اصلی سود کمتری به دست آورده و بالطبع مالیات کمتری به کشور محل استقرارش می‌پردازد. آنگاه در مرحله بعد شرکت تابعه سود حاصل از این معامله را به صورت وام به شرکت اصلی اعطا می‌کند و این امر مجدداً باعث کاهش بار مالیاتی شرکت اصلی می‌شود. در مورد اشخاص حقوقی نیز کلیه تدابیر پنهان‌کاری و حفظ اسرار مراعات می‌شود. برای مثال، چون وجود مدیرعامل به طور قانونی برای شرکت ضرورت دارد و ممکن است صاحب اصلی شرکت نخواهد نام او آشکار شود، مؤسسات کارگزاری در بهشت مالیاتی شخص دیگری

کشورهای قربانی رقابت‌های زیان بخش مالیاتی سیاست‌های خود را در مقابله با این پدیده هماهنگ کنند. در ادامه این اقدامات، مرجع مذکور برای شناسایی بهشت‌های مالیاتی اقدام کرد. آنگاه با مقامات این مناطق تماس گرفته شد تا بلکه روش خود را اصلاح کنند. تعداد کمی در آن مرحله قول همکاری دادند و نام باقی بهشت‌های مالیاتی در گزارش مرجع رسیدگی به مسئله رقابت زیان‌بخش مالیاتی تحت‌عنوان "لیست سیاه" درج و منتشر شد (OECD, 1998)، (Tobin & Walsh, 2013).

از آنجا که برخی از بهشت‌های مالیاتی دور از قلمرو اصلی کشورهاو غالباً در جزایر فعالیت می‌کنند اصطلاح offshore به معنی دور از ساحل نیز در مورد آن‌ها رایج شد. اصطلاح منطقه آزاد (free zone) نیز مشابه واژه بهشت مالیاتی است و به ناحیه‌ای جغرافیایی در قلمرو یک کشور گفته می‌شود که در آن از اعمال حقوق گمرکی و سایر انواع مالیات‌های مستقیم یا غیرمستقیم خودداری می‌شود (قره‌باغیان، ۱۳۷۳). در ضمن مهم‌ترین منبع درآمدی بهشت‌های مالیاتی از محل اخذ انواع حقوق و عوارض از قبیل هزینه‌های شروع به کار و حق‌الثبت سالانه تأمین می‌شود.

کتاب‌شناسی

- توکل، محمد (۱۳۸۶). "بهشت‌های مالیاتی خلیج فارس و رفتار دوگانه جهان غرب"، *مالیات*، شماره ۴۷، زمستان ۱۳۸۶، صص ۴-۱۰.
- توکل، محمد (۱۳۷۹). *فرهنگ توصیفی اصطلاحات بین‌المللی مالیاتی*، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشکده امور اقتصادی.
- سنگشیری، محمد (۱۳۸۰). "مراکز offshore یا بهشت‌های مالیاتی"، *مالیات*، شماره ۳۴، زمستان ۱۳۸۰، صص ۳۲-۳۷.
- قره‌باغیان، مرتضی (۱۳۷۳). *فرهنگ اقتصاد و بازرگانی*، چاپ اول، تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.
- Hansen, N. & Kessler, A (2001). "The Political Geography of Tax Havens and Tax Hells", *The American Economic Review*, Vol. 91, No. 4, 2001, pp. 1103 – 1115.
- Remeur, C. (2018). *Listing of tax havens*, European Union: European Parliamentary Research Services.

باید توجه داشت که عنوان بهشت مالیاتی بر پاره‌ای از کشورها که ظاهراً دارای سیستم مالیاتی معمولی هستند نیز صادق است و علت آن قانون مالیاتی این کشورهاست که در قبال برخی از فعالیت‌های اقتصادی و تجاری بسیار ارفاق‌آمیز است. این دسته از کشورها برخلاف بهشت‌های مالیاتی کلاسیک شبکه وسیعی از قراردادهای مالیاتی با کشورهای دیگر منعقد ساخته‌اند که به‌طور معمول شرکت‌های چندملیتی می‌توانند از وجود آن‌ها برای برخورداری از یک سلسله معافیت‌ها و تخفیفات مالیاتی استفاده کنند (توکل، ۱۳۷۹).

این پدیده رقابت مالیاتی باعث شد تا کشورهای متعددی به فکر چاره‌جویی بیافتند. بدین ترتیب، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، گروه کشورهای صنعتی G20 و سایر کشورهای در حال توسعه شروع به بررسی دقیق‌تر فعالیت بهشت‌های مالیاتی کردند و حرکت بین‌المللی به‌منظور مقابله با این‌گونه رقابت از سوی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی سازماندهی شد. این سازمان از اواخر دهه نود قرن گذشته کوشید تا یک چارچوب بین‌المللی جهت مقابله با گسترش رقابت‌های مالیاتی به عمل آورد که در نتیجه گزارشی تحت‌عنوان "رقابت زیان‌بخش مالیاتی، یک مشکل در حال ظهور" تهیه و به تصویب شورای وزیران خود رساند. در این گزارش افزون‌بر خطر بهشت‌های مالیاتی، به زیان‌های ناشی از گسترش رقابت مالیاتی در جهان و به‌ویژه در برخی از کشورهای عضو همین سازمان اشاره شده است. شورای وزیران افزون‌بر این یک سلسله قطعنامه‌هایی را نیز در رابطه با رقابت‌های زیانبار مالیاتی تصویب کرد. بر اساس این مصوبات، یک مرجع خاص درون سازمان به‌منظور پیگیری موضوع، تهیه گزارش‌ها و سایر اقدامات لازم برای رسیدن به اهداف سازمان در این زمینه پدید آمد. نکته قابل‌توجه در گزارش سال ۱۹۹۸ میلادی سازمان گنجاندن مقوله‌ای تحت‌عنوان "اقدامات دفاعی" بود. به این معنا که

OECD (1998). *Harmful Tax Competition*, Paris: An Emerging Global Issue.

Tobin, Gary & Walsh, Keith (2013). "What Makes a Country a Tax Haven? An Assessment of International Standards Shows Why Ireland is not a Tax Haven", *The Economic and Social Review*, Vol. 44, No. 3, autumn 2013, pp. 401-424.

علی اکبر عرب‌مازار

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

دانشگاه اقتصاد